
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОМУНІКАТИВНОМУ ВИМІРІ

Отримано: 9 січня 2020 року

Прорецензовано: 16 січня 2020 року

Прийнято до друку: 29 січня 2020 року

e-mail: r.botwina@uw.edu.pl

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77)-290-294

Ботвіна Р., Борис О. Комунікативний підхід на практиці (на прикладі кафедри україністики Варшавського університету (Польща)). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 290–294.

УДК: 372.881.1'243

Ботвіна Рената,
доктор, ад'юнкт кафедри україністики Варшавського університету
Борис Оксана,
асистент кафедри україністики Варшавського університету

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД НА ПРАКТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ КАФЕДРИ УКРАЇНІСТИКИ ВАРШАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ПОЛЬЩА))

Стаття ознайомлює з сучасними підходом до навчання іноземної мови студентів кафедри україністики Варшавського університету. Викладено специфіку дидактичної роботи викладачів з урахуванням культурних відмінностей у групах з різними мовленнєвими рівнями. Кафедра пропонує вивчення української та англійської мови як іноземної на рівнях від початкового (A1) до вільного володіння (C2), а також розбудовану програму навчання з предметами, мовою викладання яких є українська, англійська та польська мови. Увагу дослідження зосереджено на комунікативному підході з урахуванням специфіки викладання іноземних мов. Автори аналізують техніки, які використовують під час занять.

Ключові слова: комунікативний підхід, навчання іноземної мови, говоріння.

Renata Botwina,
PhD assistant professor, University of Warsaw, Department of Ukrainian Studies
Oksana Borys,
M.A. assistant, University of Warsaw, Department of Ukrainian Studies

COMMUNICATIVE APPROACH IN PRACTICE: THE CASE OF THE UKRAINIAN STUDIES DEPARTMENT AT THE UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND

The growth of international market, business and travel around the world has resulted in English being an integral part of university curricula. Teaching English in the way that is not only motivating but also corresponding to the needs of the global market university graduates are about to face has become mandatory for higher education institutions. This paper aims at presenting a modern approach to teaching foreign languages to students studying at the Department of the Ukrainian Studies at the University of Warsaw, Poland. The specifics of the didactic work of lecturers teaching English and Ukrainian languages are presented with a view to a cultural diversity in groups. The Department offers students a rich program that gives them a thorough education both in Ukrainian and English languages. The authors show how they deal with various problems resulting from language interference, heterogeneous groups and cultural differences in their teaching practice. Motivating students to learn English with a view to a cultural context is of special importance since it results not only in interesting lessons, but also in students willing to deepen their knowledge of the English-speaking countries. A special attention is given to the Communicative Approach which has proved to be beneficial both for teachers and students. Moreover, the authors give practical solutions how to motivate students to learn foreign languages effectively.

Key words: Communicative approach, foreign language teaching, speaking.

Для ефективного вивчення будь-якої мови необхідно паралельно розвивати чотири мовленнєві компетенції: продуктивні (говоріння і письмо) та рецептивні (аудіювання і читання). Для багатьох учнів говоріння іншою, ніж рідна, мовою є проблематичним, часто пов'язане зі стресом та блокадою у майбутньому. Причини цього явища можуть бути різними: страх бути висміяним, невпевненість у своїх знаннях, негативний попередній досвід. Відтак вправи, які спрямовані на розвиток говоріння, не викликають ентузіазму навіть серед дорослих слухачів. Ця стаття спрямована висвітлити теоретичні підходи до говоріння як продуктивної мовленнєвої компетенції, проаналізувати та унаочнити техніки, які на практиці допоможуть навчитися говорити. Наведені приклади взяті з посібників і підручників, які використовують на практичних заняттях з української та англійської мови як іноземної з диференціацією на мовні рівні на всіх етапах навчання.

1. Говоріння в контексті методики навчання іноземної мови

У різні періоди розвитку дидактики іноземної мови говорінню було відведено більш або менш важливе місце. Так, граMATико-перекладний метод навчання іноземної мови, який передбачав переклад речень поза контекстом із подальшим аналізом граматичних явищ у них, нівелював важливість говоріння. Пізніше прихильники натурального методу акцентували значення спілкування іноземною мовою в штучно створеному мовному середовищі – таким чином сприйняття мовних явищ було іманентним (без потреби перекладу). Ситуативний метод навчання керувався структурним підходом, оскільки мову також розглядав як структуру, складниками якої були діалоги, різного роду мовленнєві ситуації тощо. Аудіо-лінгвальний метод передбачав використання технічних засобів (магнетофони) у процесі вивчення мови, які дозволили записувати, прослуховувати та аналізувати усні відповіді учнів. Проте говорінню як продуктивному процесу не приділяли належної уваги (як і в сугестопедичному методі). Сугестопедія зосереджувалася на техніках релаксування учнів, які повинні вивчати іноземну мову в спокійному середовищі без відчуття стресу чи страху. Таким чином, сугестопедичний напрямок не розвивав в учнів комунікативних навичок, а лише створював середовище, у якому вони могли познайомитися з мовою, “відчуті” її. Говоріння як компетенцію розвивали поетапно, однак основна увага була спрямована на те, щоб розуміти і виконувати вказівки та рекомендації вчителя, які він давав іноземною мовою [6, с. 13–71].

Комунікативний підхід, який запропонували С. Крашен (S. Krashen) і Т. Терел (T. Terell) у 80-х роках ХХ ст., зосереджувався передусім на ефективній комунікації, що було головною метою у процесі вивчення іноземної мови. Дидактики вводять терміни “language acquisition” (засвоєння мови) “language learning” (вивчення мови). Засвоєння мови є підсвідомим процесом, який відбувається на основі її сприйняття та натурального відтворення. Діти легко засвоюють рідну мову, спілкуючись нею з батьками, які є носіями цієї мови. Вивчення мови відбувається свідомо, ґрунтується на детальній аналізі граматичних структур, запам’ятовуванню лексики тощо.

Основною передумовою засвоєння мови є розуміння значення отриманої інформації навіть за умови наявності в ній незрозумілих граматичних чи лексичних структур. Таке явище С. Крашен (S. Krashen) називає “comprehensible input” (зрозуміле висловлювання) і зазначає, що можливе воно тільки тоді, коли співрозмовник адаптує усне висловлювання до рівня мови, якою володіє адресат (учень), а рівень аудіотекстів чи написаних текстів є дещо вищим. Таким чином учень використовує натуральні методи навчання – здогад, узагальнення або інтуїтивний пошук значення. Звертаємо увагу на те, що комунікативний метод базується на певних правилах. По-перше, вивчення мови має відбуватися в безстресовій атмосфері, адже стрес є основною причиною блокування мовлення. По-друге, учитель повинен використовувати цікаві автентичні матеріали для науки, які заохочуватимуть учнів до науки та стимулюватимуть їх говоріння, наприклад, рекламні брошури, статті з газет і журналів, розклад руху транспорту, заповнення анкет і т.д.

У комунікативному підході граMATика посідає другорядне місце. С. Крашен вважає, що її вивчення (learning) є мало-ефективне, оскільки в процесі говоріння відбувається натуральне засвоєння граматичних структур, а помилки, які при цьому виникають, є невід’ємним складником процесу вивчення будь-якої мови [5, с. 722–725].

2. Відсутність бажання говорити іноземною мовою

Кожен педагог, без сумніву, зіткнувся на уроці з ситуацією, у якій учні з небажанням виконували вправи усного характеру, при цьому надавали перевагу письмовим вправам, роботі з текстом чи перекладу речень зі словником. З психологічної точки зору говоріння є складним навіть для учнів, які вільно спілкуються іноземною мовою, оскільки асоціюється з оцінюванням. Ті учні, які володіють мовою на нижчих рівнях і мають недостатні знання з лексики чи граMATики, ставляться скептично до вправ, спрямованих на розвиток дискусійних навичок. На нашу думку, подолання психологічних бар’єрів – половина запоруки успіху. Як цього досягти? Х. Браун стверджує, що ефективна комунікація передбачає одночасне використання багатьох інструментів: лексичного (відповідні лексеми, фразеологізми, сленг), фонетичного (інтонація, спрощення голосних) і синтаксичного характеру (стиль) [1, с. 112]. Погляди Д. Гарріса збігаються з думкою Х. Брауна – до наведених вище чинників автор додає знання з галузі граMATики, плинності/динамічності мовлення і адекватне сприйняття інформації від співрозмовника [3, с. 81–82]. Відтак виправлення лексичних, фонетичних і стилістичних помилок допоможе не тільки покращити мовні компетенції, а й побороти страх перед публічними виступами у майбутньому. Крім того, Х. Браун вважає, що бесіда володіє “креативним потенціалом”, оскільки заохочує учнів до дискусії з учителем й іншими учасниками групи.

Усі згадані чинники необхідні в процесі розвитку комунікаційних здібностей. На практичних заняття з іноземної мови доцільно їх поєднувати, наприклад, переглядаючи навчальне відео (аудіо-візуальне сприйняття) з подальшим аналізом фонетичних, граматичних, лексичних та стилістичних явищ. Результатом закріплення навичок буде створення та презентація діалогу, короткої сценки, рольової гри з використанням засвоєних лексичних зворотів, інтонації тощо. Вважаємо, що поєднання всіх згаданих чинників на практичних заняття з іноземної мови позитивно вплине на розвиток компетенції говоріння в учнів та дорослих слухачів.

3. Техніки навчання говорінню

Комунікативний підхід передбачає формування говоріння як мовленнєвої компетенції шляхом використання автентичних матеріалів, які безпосередньо пов’язані з реальними життєвими ситуаціями. У цьому розумінні варто використовувати сценарії, комунікативні ігри, проведення дебатів та дискусій, виголошення задалегідь підготовлених промов, заповнення анкет, імітацію ролей [2, с. 22–37].

Використання сценаріїв полягає в розігруванні діалогів або сценок завчасно підготовлених учнями або взятими з відомих їм фільмів чи книг. Учитель виконує роль “режисера”, який перевіряє, чи підопічні не мають труднощів із лексикою, вимовою, інтонацією тощо. Втілення ролі зменшує рівень стресу (учень може “сховатися” за персонажем, вдаючи іншого), а слухачам дає змогу вивчити нові слова, словосполучення в ширшому контексті.

Зразки завдань:¹

➤ *Складіть діалог або монолог про таку ситуацію: ваша сестра хоче отримати в подарунок на день народження ігуану* [11, с. 142].

➤ *Складіть діалог або монолог про таку ситуацію: до вас у трамваї підійшов контролер, а ви ще не встигли закомпосувати талон* [11, с. 161].

➤ *Складіть діалоги на тему: 1) Мій улюблений вид спорту, 2) Мій улюблений вид музики, 3) Моє улюблене місце на світі* [10, с. 56].

➤ *Продемонструйте телефонну розмову: 1) з працівником комунального підприємства “Львівгаз”, 2) з методистом деканату, 3) з торговим агентом видавництва, який хоче нав’язати літературу, видану російською мовою* [12, с. 81].

➤ *You will be taking part in an edition of Vistula, the live TV debate programme (Student A – chairperson, Student B – labour relations expert, Student C – government representative, Student D – opposition party representative, Student E – consumer group representative)* [7, с. 83].

Учителі іноземних мов повинні пам’ятати про потенціал комунікативних ігор, які, без сумніву, можуть стати інтегральною частиною дидактичного процесу. Доречним прикладом є класична гра “Шибениця”, яку можна використовувати для перевірки написання складних слів або закріплення нового лексичного матеріалу.

Серед технік варто згадати дискусію і дебати, які варто використовувати у різних за кількістю групах – від малих до великих – застосовуючи різні стилі мовлення (офіційний для більшої групи, формальний – для меншої групи чи роботи в парах). У підсумку учні ознайомляться з різними мовленнєвими ситуаціями, розвинути уміння аргументувати та викладати свою думку [2, с. 22-37].

Зразки завдань:

➤ *Обговоріть у парах / у групі: Чи часто ви оцінюєте людину на підставі її зовнішності, чи зовнішність людини має для вас значення?* [11, с. 54]

➤ *Поговоріть у парах про міжкультурні відмінності в поведінці. Чи ви маєте досвід спілкування з представниками інших культур, яку різницю ви помітили?* [10, с. 72]

➤ *Ви погоджуєтесь зі своїм опонентом щодо запропонованої тези, дібраних аргументів і сформульованих висновків. Виконайте таке завдання: висловіть свою думку, використовуючи емоційно-експресивні чи емоційно-модальні слова* [13, с. 147].

➤ *Discuss the advantages and disadvantages of each proposal/ choose five of the best ideas for further study and decide whether they can be achieved in the short, medium or long term* [7, с. 53].

➤ *Work in small groups and discuss the questions: 1) Is peer pressure and bullying common in our society? 2) How do peer pressure and bullying appear in your society?* [7, с. 99]

Вважаємо, що практика публічних виступів допоможе мінімізувати негативне ставлення учнів до цієї техніки. Слід мати на увазі, що завдання вчителя полягає в детальному поясненні суті промови, її структури та правил. Тут маємо на увазі важливість ролі вчителя у донесенні до учнів трюхівної структури промови (вступ, основна частина, висновки) [2, с. 22–29], способів аргументації думок, шляхів демонстрації виступу (жести, міміка, інтонація, темп, тембр голосу тощо). На заняттях варто проаналізувати промови відомих людей, щоб продемонструвати практичне застосування теоретичних знань.

Зразки завдань:

➤ *Підготуйте промову зі спростуванням однієї з “тез”:*

1. *Невдача – це просто можливість почати знову, але вже більш мудро (Генрі Форд).*

2. *Якщо проблему можна вирішити, не варто про неї турбуватися. Якщо проблема не вирішувана, турбуватися про неї безглуздо (Далай-Лама).*

3. ... [13, с. 118–119]

➤ *Із запалом виголосіть коротку промову “Найкращий спосіб почати роботу – перестати говорити і почати працювати”. Зверніть особливу увагу на жестикуляцію* [12, с. 62].

➤ *Демонструючи впевненість у собі, виголосіть переконливу міні-промову на тему:*

1) *Багато ходити корисно для здоров’я;*

2) *Ми знаємо, хто ми є, але не знаємо, ким ми хочемо бути (В. Шекспір);*

3) *Будь собою – інші ролі зайняті (О. Вайльд);* [12, с. 66]

➤ *Розкажіть, виявляючи невимушеність, про:*

1) *випадок із життя, який вразив найбільше;*

2) *найулюбленіше свято;*

3) *Львів – місто-музей;* [12, с. 65].

➤ *Make your presentations and discuss how to deal with the workers` concerns* [7, с. 123].

Анкети використовують не тільки зі спонукальною метою говоріння, а передусім як упорядковану форму інтеракції між інтерв’юером і респондентом. Учні можуть створювати власні анкети, які пізніше будуть використані як основа для групової дискусії або промови.

Зразки завдань:

➤ *Проведіть у парах опитування, використовуючи запитання:*

1) *Яке у тебе підключення до мережі інтернет?*

2) *Скільки годин щоденно ти сидиш в інтернеті?*

3) *Яку загальну кількість годин на тиждень ти перебуваєш в інтернеті?*

¹ Тут і далі зразки завдань походять з навчальних підручників, які використовуються на практичних заняттях з української та англійської мов на кафедрі україністики Варшавського університету (частину з них становлять авторські матеріали опрацьовані й видані викладачами кафедри).

4) Яку інформацію ти найчастіше шукаєш?

5) ... [11, с. 123]

➤ *Guess the answers to the quiz: What do you know about Volcanoes?1) ...* [7, с. 20]

Імітація ролей відіграє одну з важливих ролей у процесі навчання говорінню. Ролі базуються на задалегідь приготованому сценарії або на основі сценок із життя (у лікаря, у магазині, у ресторані, у готелі). При цьому доцільно заохочувати учнів до демонстрації відповідних емоцій і реакцій, притаманних конкретній ситуації, – це зменшить рівень стресу під час говоріння.

Зразки завдань:

➤ *Що скажете/як відреагуєте в таких ситуаціях українською мовою?*

1. *Spóźniłeś się! Jak mogłeś!*

2. *Zgubiłam nowy zegarek...*

3. *Dlaczego kładziesz się spać tak wcześniej?*

4. *Tym razem przyjdę punktualnie, uwierz mi, proszę!* [11, с. 74]

➤ *Що скажете/як відреагуєте в таких ситуаціях українською мовою?*

1. *Вам потрібно перекопати батьків купити посудомийну машину.*

2. *Ви щойно купили квартиру, про яку мріяли все життя. Скажіть про це знайомим.*

3. *Ви маєте вільну кімнату і хочете здати її в оренду.* [10, с. 20]

➤ *You work for the tourist board of your home town. You are going to prepare and deliver a five-minute presentation to Kaleidoscope World. Use the notes below ...* [7, с. 15]

4. Говоріння учнів vs. установка вчителя

Мрія кожного вчителя – робота з групою, яка спілкується іноземною мовою на будь-які теми. Ця мрія може стати реальністю за умови докладення певних зусиль. За нашим переконанням, важливою є добірка відповідних матеріалів і систематичне впровадження відповідних технік під час дидактичного процесу. Необхідно зазначити, що практичні заняття з іноземної мови мають на меті заохочувати висловлення думок передусім учнів, а не вчителя. Викладач, який домінує в дискусії, може зробити практику говоріння неможливою. Його роль, з одного боку, полягає у віданні чітких і зрозумілих команд, з іншого боку – у пересвідченні, що слухачі розуміють, у чому полягає завдання.

Особливу вагу варто звернути на те, як вчитель виправляє помилки. Демонстративне занотовування помилок учня під час його виступу безсумнівно викликати напруження і стрес. Вказати на помилки і проаналізувати їх слід після закінчення виступу. Більше того, учнів доцільно заохочувати виправляти помилки один одного. Дотримуємося поглядів П. Ур, яка стверджує, що вказування помилок під час виконання вправ типу “free talk” неагтивно впливає на формування говоріння як мовленнєвої компетенції, оскільки такі вправи спрямовані передусім спонукати комунікацію іноземною мовою попри фонетичні, лексичні чи граматичні помилки [9, с. 123–125].

Вчителю варто мотивувати учнів до перегляду фільмів, серіалів, прослуховування радіопередач, подкастів в оригіналі. Одним із способів практики говоріння є спонукання учнів до висловлювань іноземною мовою за допомогою програми Skype у парах або невеликих групах – вони можуть розмовляти про своє хобі, події в школі, новини і свої плани на майбутнє [8, с. 350–355].

Окрему увагу слід приділити учням, які бояться говорити в групі. Учителю може стати ініціатором розмови “вчитель-учень”, у якій викладач може ділитися відомостями про себе, висловлювати зацікавлення студентом, запитуючи його про хобі і коментуючи відповіді, на кшталт “справді?”, “цікаво!”, “чудово!”, “wow!”, “interesting” [4, с. 237–240].

Викладаючи на уроках, педагог повинен ставити конкретні й відкриті питання, які вимагають розгорнутої відповіді. Відтак вони стимулюватимуть дискусію і покажуть слухачам, що існують різноманітні погляди на одну й ту ж тему [9, с. 129]. Упродовж занять усного мовлення важливо підкреслювати, що не вимагаємо, щоб учні знали всі відповіді на запитання, а щоб вони говорили і думали. Завдяки такому підходу слухачі навчаться розмірковувати, здогадуватися, припускати, мислити.

Висновки

Історія методики викладання іноземної мови є молодою галуззю науки. Хоча в різні періоди її розвитку надавано переваги найкращим, з точки зору їх авторів, методам, варто підкреслити, що жодна з них не є ідеальною. Коефіцієнт корисної дії кожної з них зумовлений цілями та очікуваннями педагогів, учнів, вікових груп тощо. Вибір властивого методу або групи методів є передумовою успіху. Протягом більше як 40 років комунікативний підхід вважають обов'язковим критерієм навчання іноземних мов; він становить складну концепцію, яка постійно еволюціонує. Його статус монополіста на ринку підходів вказує на популярність, проте вимагає великих зусиль з боку вчителя. Адже в добу новітніх цифрових технологій сучасне покоління слухачів вимагає значних досягнень за короткий проміжок часу, втрачають мотивацію, якщо завдання, які отримують, виявляються недостатньо цікавими для них. У зв'язку з цим удосконалення мовлення є неабияким викликом як для вчителів, так і для самих учнів. Для цього потрібна багатогодинна практика в класі, розвиток і володіння певними навичками і вміннями, і найважливіше – мотивація. Інколи вчитель змінює рутину за допомогою креативних елементів, які додає до щоденних занять. Перевагою такого підходу є побудова довіри учнів у процесі розвитку говоріння іноземною мовою. Що більш різноманітні й винахідливі вправи, то простіше викладачу удосконалювати навички говоріння учнів. Не менш важливим чинником є достатня кількість часу, присвяченого кожній мовленнєвій компетенції на заняттях з іноземної мови, беручи до уваги ті завдання, які передбачають роботу в групах або в парах. Ми переконані, що впровадження описаних у статті технік і стратегій спричиниться до позитивної установки учнів на мовленнєві вправи, а вчителів вмотивує до креативності і самовдосконалення.

Література:

1. Brown H. D. Teaching by principles: An interactive approach to language. New York, 1994. 416 p.
2. Harmer J. The practice of English Language Teaching. London, 2007. 296 p.
3. Harris D. P. Testing English as a second language. Georgetown, 1969. 151 p.

4. Komorowska H. *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa, 2005. 204 p.
5. Krashen S. The effect of formal grammar study: Still peripheral. *TESOL Quarterly*. 1993. № 27. P. 722–725.
6. Larson-Freeman D., Anderson M. *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford, 2011. 252 p.
7. *New Language Leader upper-intermediate* / Cotton D., Falvey D., Kent S. Pearson, 2014. 183 p.
8. Scrivener J. *Learning Teaching*. Malasia, 2009. 432 p.
9. Ur P. *A Course in Language Teaching*. Cambridge, 1991. 326 p.
10. *Z ukraińskim na Ty : podręcznik do nauki języka ukraińskiego, cz. 1* / [S. Delura, U. Drobiszewska, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka]. Warszawa, 2013. 210 s.
11. *Z ukraińskim na Ty : podręcznik do nauki języka ukraińskiego, cz. 2* / [S. Delura, M. Jeż, I. Kononenko, I. Mytnik, S. Romaniuk, A. Samadova, M. Saniewska, E. Wasiak, M. Zambrzycka]. Warszawa, 2014. 209 s.
12. *Риторичний практикум: навч. посібник / за ред. З. Куньч, Г. Гордиловської та ін.* Львів, 2018. 211 с.
13. *Формування дискусійної компетенції у студентів-філологів на основі автентичних суспільно-політичних та художніх текстів* / [Янісів М., Левченко О., Ділай М., Ліхнякевич І.]. Львів, 2017. 194 с.